

žen'ski pokret.
ЖЕНСКО ПOKPEТ.

M. Ž. A. — Beograd.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 10 — 15 ДЕЦЕМБАР — ГОДИНА V (1924)

Уредник, ВЕРА ЈОВАНОВИЋ

СА Д Р Ж А Ј :

- 392 ПОЗДРАВ Г-ЋЕ ДЕЛФЕ ИВАНИЋ
396 ГОВОР Г-ЋЕ АЛЕКСАНДРИНЕ КАНТАКУЗЕН ПРЕДСЕДНИЦЕ М. Ж. А.
400 ГОВОР ДР. БУДЗИНСКЕ ТИЛИЦКЕ, ПОТПРЕДСЕДНИЦЕ М. Ж. А.
403 ГОВОР Г-ЋЕ ПЛАМИНКОВЕ ДЕЛЕГАТА ЧЕХОСЛОВАЧКОГ
405 ГОВОР Г-ЋЕ АВРЕ ТЕОДОРОПУЛО, ГРЧКОГ ДЕЛЕГАТА
407 ГОВОР Г-ЋЕ МИЛИЦЕ ДЕДИЈЕР, ПОТПРЕДСЕДНИЦЕ ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА
407 РЕЗОЛУЦИЈА
410 О СЛОВЕНАЧКОЈ И СРПСКОЈ ЖЕНИ . . Делфа Ив. Иванић |
423 ИЗЛОЖБА
423 ГОВОР Г-ЋЕ КАНТАКУЗЕН, ПРЕДСЕДНИЦЕ М. Ж. А.
429 ГОВОР Г-ЋЕ АНЋЕ Н. ХРИСТИЋ
432 ПОЗДРАВ ОД РУМУНКИЊА
432 НОВА УПРАВА М. Ж. А.

Женски Покреш излазиће од сада сваког 15-ог у месецу.

Да би се омогућило уредно излажење листа, молимо све наше поверенике и све наше прешпашнике да **одмах** измире своју прешпашу за ову годину.

Уредништво.

ЦЕНА 5 ДИН.

Штампарија „СКЕРЛИЋ“, Краљ. Наталије 12. — Телефон 7-11

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

• СВЕСКА 10 — 15. ДЕЦЕМБАР — ГОД. V (1924)

СВЕЧАНА СЕДНИЦА МАЛЕ ЖЕНСКЕ АНТАНТЕ

ПОЗДРАВ*)

КОЈИМ ЈЕ ПРЕДСЕДНИЦА НАШЕГ НАРОДНОГ ЖЕНСКОГ САВЕЗА, Г-ЋА ДЕЛФА ИВ. ИВАНИЋА, ПОЗДРАВИЛА ГОСТЕ И ОТВОРИЛА СВЕЧАНУ СЕДНИЦУ МАЛЕ ЖЕНСКЕ АНТАНТЕ, ОДРЖАНУ У НЕДЕЉУ 2-ОГ НОВЕМБРА 1924 ГОД. У САЛИ КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА

С осећајима најдубље благодарности поздрављам Ваше Величанство и захваљујем Јој се на врло великој части и доброты, на овоме новом великом знаку благоволења, присуству Њеног Величанства у нашој средини.

Желим да з хвалим Њењоме Величанству, не само у име Мале Женске Антанте, на високој части коју нам је указала, већ и од стране Кола Српских Сестара, чији Дом Њено Величанство походи први пут, а чије је довршење Њено Величанство помогло на племенит и издашан начин.

Са осећајима највишег поштовања и радости, ми поздрављамо Њено Величанство, краљицу Југославије, Марију, са добро нам дошла, у ову кућу, коју је створила жена, да би одужила макар донекле свој дуг Отаџбини.

Госпођо Председнице,

Госпође Делегати,

Госпође и Господо,

Срећна сам што ми је пала у део част, да у престоници Југославије, поздравим у име Савеза Жена наше Краљевине, тако одличне госте.

Ми се осећамо необично срећним и гордим што је наш град, измучен и у многеме заостао иза красних престоница наших драгих савезница, преставница Мале Феминистичке Антанте, био изабран међу првима за средиште заједничког рада, на остварењу истога идеала: ослобођењу жене од вековног ропства и индоленције за јавни рад; развићу њеног културног и моралног живота

*) Превод с француског.

до максимума и задобијању свих права за њу, да може слободно и несметано ставити се у службу не само своје породице као до скоро, већ да може да послужи и своме граду и својој земљи и народу и свему човечанству у опште, исто онако спонтано, исто онако корисно, исто онако лично незаинтересовано, и с исто онолико љубави с колико је у току векова служила својој породици и онда кад је човек живео још у прашуми, па до краљевских дворова и царских палата.

Ми смо срећне да поздравимо преставнице драге нам и братске Чехословачке и Пољске, које су већ постигле остварење онога идеала коме ми гредемо са толико много тежња и жеља. Њихов пример и њихов успех храбриће нас и у најтежим данима борбе и улевати наду да оно што је било могуће њима, мора бити могуће и за нас.

Исто тако смо срећне и почаствоване што видимо у нашој средини преставнице драге нам и пријатељске Румуније, за коју нас везују векови искреног и никад ничим непомућеног пријатељства, крунисаног последњим срећним догађајем, преношењем најлепшег цветка њиховог у нашу земљу, закљученим браком између њихове Краљевске Кнегињице Марије и нашег љубљеног Краља Александра.

Срећне смо нарочито да међу представницама ове пријатељске нам земље поздравимо топло нашу драгу председницу, Кнегињу Кантакузен, чији рад и прегнуће улевају нам нарочито поштовање и која води наше дело с толико много мудрости и добра смисла да јој сви дугујемо необично много благодарности,

Не мање смо срећне да поздравимо у нашој кући наше драге пријатељице и сусетке, кћери дичне Јеладе и мудре Атине и херојске Спарте, за чију нас земљу везују не само много пријатељских и сродничких веза у далекој и блиској прошлости нашој, већ и векови заједничких и сличних мука које нам је наметнуло ропство истоме свирепом и неумољивом господару, као и заједничко прегнуће и напор да стресемо ропство са себе.

Прва луча слободе синула је крајем претпрошлог века у сунцем обасјаном Криту и ехо њен долазио је до крвавих Балкана, да озари душе страдалника и да их поткрепи у вери да ће и они успети.

И још једна од најјачих веза постоји међу нашим народима још од далеке давнине. Хришћанство, та велика догма, која већ две хиљаде година загрева и одржава у једној идеалној моралној дисциплини душе више стотина милијона људи и даје специјалну

драж и љупкост народима хришћанске културе, дошло нам је посредством наших јелинских суседа. Оба велика словенска апостола, Тирило и Методије, били су Словени, родом из Солуна, али грчки васпитаници. Они су успели, благодарећи словенском језику на коме су проповедали и грчкој култури коју су имали да преведу у Хришћанство већину словенских племена, на Балканима и даље. А с верском културом долазила нам је из грчке земље и остала култура, од које и данас, после вековног уништавања од најезде турске, стоје многи дивни споменици.

Прошлост наших народа тако тесно испреплетана међусобним заједничким животом, најбоље показује колико смо ми жене биле у праву, када смо, у раду и борби за наша права, основале Феминистичку Малу Антанту, где ћемо, чврсто удружене, радити заједнички не само за добро жене, већ за добро човечанства у опште.

*

Погрешно мисле сви они који виде у феминизму неко секташтво и борбу за једну секту. Далеко од тога. Бог је створио човека и жену да живе заједно у хармонији, да расу људску продужују и да се старају заједнички за срећу и благостање и своје уже породице и за срећу целога човечанства. Човек и жена тек заједно стварају једно цело биће, одвојени, ни једно није потпуно.

Међутим у току векова жени није била дата могућност да се развија и да као слободно људско створење сарађује на сређивању друштвених односа. И тако се друштво људско развијало на једностран начин. На једној страни човек сам сређује друштвене прилике и ствара један поредак који не усређава ни њега, ни његове. На другој страни жена, која је некад дете, некад играчка, некад лутка, најчешће робиња, доста пута тиранин и деспот, према случају и стицају прилика у којима живи, развијала су се у ње ситна лукавства и пуно других негативних особина, које доноси собом живот робова.

Али, хвала Богу, данас већ има доста жена и доста људи који желе и осећају да од сваког људског створа треба створити слободну индивидуу и дати јој иста права, без разлике пола, да може сарађивати, према својим способностима, на добру човечанства. И ти људи и жене труде се да увере о томе и онај други већи део људске породице, који не уме или неће да мисли тако.

Међутим сваки дан нам показује колико нових елемената добра, жена уноси у друштво. Видимо да у земљама где је примљен женин рад, сваким даном прогрес је све већи. Заштита деце, борба против алкохолизма, против проституције, против туберку-

лозе, затим брига о здрављу народном, пацифизму и толике друге добре ствари су на програму феминисткиња, и друштва у којима је и жена меродаван фактор, издвајају се рељефно од старих друштава.

Руковођене овим племенитим идејама и ви сте, драге Госпође, напустиле своје породице и редовне дужности и дошле сте да се договоримо о нашем будућем раду, на буђењу женине свести.

Ми вам се топло захваљујемо на вашој племенитој сарадњи и уверавамо вас, да ће нам ваш одлазак оставити у души велику празнину и не можемо да пропустимо ову пралику, а да не додирнемо један мали кутак француски: *partir c'est mourir un peu*,*)

Али ми нећемо да умремо нимало. Ми хоћемо да живимо, да се боримо и радимо и да дођемо дотле, да у место што се у току толиких векова, сваки пут, кад у којој ствари има ружна позадина, казало: *cherchez la femme***), да људско друштво дође до тих резултата, да сваки пут кад се осети утицај добра, да се каже: ту је жена.

Захваљујући нарочито нашој драгој Председници на њеном дивном, напорном и успешном раду, ја је молим да заузме своје место и да изволи руководити овим скупом.

ГОВОР Г-ЋЕ АЛЕКСАНДРИНЕ КАНТАКУЗЕН, ПРЕДСЕДНИЦЕ М. Ж. А.

Госпође и Господо,

Имали смо велико задовољство, да другу конференцију Мале Женске Антанте, отворимо у херојској земљи Срба, Хрвата и Словенаца. Овде се Душан Велики борио за одбрану хришћанства, и овде се у свој својој трагичној величини, одиграла најлепша епопеја која се икада у свету догодила, јер то није била само титанска борба слабога против јачега, потиштеног против угњетача. То је била света борба за правду и слободу. Ви сте, Госпође и Господо, били сведоци узвишене крсташке војне, крсташке војне која је, благодарећи непобедном јунаштву српскога народа, ослободила свет, и повратила општу свест о могућности остварења

*) Отићи значи умрети мало.

***) Тражите узрок у жени.

националног и личног права, као истину, у коју више нико неће смети да дирне. Са ових зидова, из овога града, излетео је крик слободе који је до основа потресао свет. Вас је, Госпође и Господо, Бог изабрао међу свима да будете мученици за велике циљеве и претече новог доба. Ви сте у великој космајској битци, и не слутећи то, својом дивном храброшћу први показали, да друштва заснована на сили не вреде ништа и да се царевине руше као куле од карата, ако за базу немају моралну јачину, која једина може да управља светом. Овде код Вас за увек су оборена стара схватања о државној управи, и после много векова човечанство све у крви је увидело, да тиранија појединих не може угњетавати масу. Револуција од 1789 завршила се овде, и дато је још једном Оријенту Европском, овом старом узнемиренем Балкану, да остане ипак чувар цивилизације, а у исто време и колевке великих покрета који су потресли васиону.

Разумете дакле, са каквим смо осећањима дошли код Вас. Ми долазимо овде као на хаџилук. Ваши мртви су и наши, и целога човечанства, које су ослободили. Ми смо дошли овде да у пролазу *поздравимо историју свешта* која је хиљаду година била само узвишена борба за слободу душе и свести, и ми последње потиштене, жене свих земаља које још немамо одређено место у социјалној географији, а које смо међутим сам принцип живота, мајке; које смо од увек поред свих колевки, ми Вам долазимо, двоструко узбуђене, јер овде поздрављамо Жену заједничке и националне слободе, и надамо се да под притиском ослобођене свести увек одавде, забележимо другу велику истину, а то је, успостављање социјалне равнотеже између људских бића, између два нераздвојна друга, између човека и жене, које је Бог створио на земљи да међу собом деле несрећу и срећу, и да се раме уз раме боре за добро породице, друштва, отаџбине и човечанства.

Жена, у новом друштву створеном после рата, не може више бити само нем чувар домаћег огњишта, она која даје живот, мора имати и могућност да тај живот активно заштити од сваке опасности; она која ствара друштво по својој замисли — јер она образује децу, дакле грађане — она не може остати равнодушна према социјалним условима, под којима ће се развијати они, којима је она дала живот; она не може више бити само добра дојкиња; она треба да је анђеол хранитељ, а за то је потребно, да она може да их сачува од заблуда, да живи потпуним животом, и да му позна механизам, да изучава социолошке узроке који

стварају последице, јер иначе, она се излаже опасности или да је не чују, пошто не познаје друштвене потребе, или да буде рђав саветник. Значи аргуменат стар као Матузалем; а породица, шта ће од ње постати? Боже, да ли је могућно да данас, послѣ најкрвавије катаклизме коју је икада свет познао, поново почнемо сличним аргументима; али породица без просвећене жене, без мајке свесне опасности у коју срљају њена деца, исто је што и капетан који управља лађом, на којој нема бусоле. Или је жена чувар домаћег огњишта, и у том је случају треба наоружати за борбу у животу која је тако тешка после рата, или је она само велико дете, које треба да остане изван свега, али тада њена улога и не постоји, јер шта може учинити, са данашњом прерано сазрелом омладином, једна мајка тако мало савршена, која не познаје социјалну, етничку и политичку еволуцију своје средине и своје земље.

Не, то није могуће! Ново друштво је створено. Ви сте га овде сковали, добро, ми ћемо му се прилагодити; покримо цвећем и сузама прошлост, чувајмо је у побожној успомени, али, окре- нимо се храбро будућности и погледајмо у очи многоструким про- блемима који се постављају, и који нам не дозвољавају, да оста- немо скрштених руку. Свесне својих дужности мајке, жене, гра- ђанке, ми смо основали Малу Женску Антанту, којој је циљ да се боље упознамо, да боље ценимо једни друге, да у слози спре- мамо зближење наших синова, браће, мужева, и наших земаља. Наше дело је пре свега дело мира и социјалне солидарности. У овом свету, узбурканом услед великог урагана који је до основе потресао свет, у сред овог хаоса из кога ће се родити нова схва- тања егзистенције живота, ми не можемо остати по страни, и мислиле смо да чинимо услугу отаџбини ако покушамо да нас чују и да створимо склад срца, који једино жене знају да створе а који служи за индивидуално зближење бића. Ми смо се саку- пиле, жене из центра и са Оријента Европе, јер заједничке патње наших земаља пре рата, чине да тачно разумемо моралну вели- чину великога рата.

Услови етничког развића, питања национална и питања ма- њина, постављају се многима од нас, скоро на исти начин. Најзад, политичке и економске везе, интереси, бриге, били су исти у на- шим земљама, и то је створило Малу Антанту — као покрет политички — док је наш покрет велико социјално дело паци- физма и зближења не само из државних већ и човечанских раз- лога. То је дело социјалне заштите и сигурности, које ће створити

жена, мајка, као чувар домаћег огњишта а према томе и чувар великог огњишта нације.

Пред Вама су, Госпође и Господо, сестре које су неспокојне због нездравог друштвеног стања после рата, које заједно хоће да траже узроке томе, затим да заштите свима средствима дете, ту људску драгоценост нама поверену, тог будућег творца великог човечанског дела, помоћи жену, раденицу, сељанку, ону која поред човека ради за напредак државе. Затим, поставити тесне везе између мислилаца наше земље, помоћи им да се упознају и тиме да користе једни другима и у исто време и интелектуалним богаством расутим по земљиној кугли, а које треба присвојити као заједничку очевину.

Утврдити јаче трговачке везе, јер из економских неспоразума јављају се данас ратни сукоби; најзад увек заједно, дођи до великих истина права и правде, којима треба лојално да служимо, и на тај начин створити нову свест, која ће нас боље него сви уговори о савезу, сачувати од нове катаклизме. У нашим земљама, потрешеним толиким претрпљеним патњама и неправдама подношеним у тишини кроз више векова, треба да се укорени у душама дубок осећај права, и онога шта је добро а шта рђаво, да би могли постати врстни препородитељи старе, нешто заморене Европе, којој прети опасност да пропадне, ако ми овде не умемо да поставимо, једанпут за свагда равнотежу која ће осигурати стабилно развиће античке цивилизације, која нам је завештана и коју смо знали да сачувамо од толиких инвазија.

Време је, да после шест година од ослободилачког рата, наше удружене државе, пружи утисак једне велике културне социјалне и политичке силе, која је решена да недирнуто сачува све оно што су нам дале опште жртве и принцип поштовања права и правичности.

Потребно је да имамо дубоко осећање заједничке одговорности, и искрену жељу да човечанство најзад живи у миру и слози. Због овог важног посла, дошле смо овде да се посаветујемо, и заиста мислимо да нема ни једне државне установе, која не би могла увидети корисност нашега рада, и која нам не би одобравала. Исто тако смо уверене у помоћ коју ће нам наше владе давати све више и више, када нас буду виделе на делу. Да би што боље учврстиле темеље нашем заједничком раду, хтеле смо да створимо овде прву изложбу женских радова из наших земаља и тиме да пружимо прилике да се боље позна оно што ми производимо, затим, да покушамо да се усавршимо и допунимо, и тиме

допринесемо стварању економског тржишта за наше производе.

Сада познајете наш заједнички циљ, и Ви жене Срба, Хрвата и Словенаца, које сте увек биле активне, помозите нам на овом новом путу, дајте обилну помоћ нашим југословенским сарадницама, да би оне могле да нам помогну, да поставимо жену на њено право место у друштву. како би она могла постати, све више и више, велики фактор социјалне равнотеже.

Наш први поздрав, опростићете нам Господо — пошто ми не кријемо да смо феминисткиње — биће упућен жени, оној која је овде оличење лепоте, љупкости и младости, вашој вољеној Краљици, која ће ми дозволити да је подсетим да је моја земљакиња, и да је као кћи једног вође, достојна да буде жена једног од хероја ове велике епопеје о којој сам мало пре говорила, и који нам је показао да права вредност не долази само после великог броја година. Зар бих могла заборавити да је Ваше Величанство кћи наших поља, наших кривудавих Карпата, да је била уљуљкивана нашим старим легендама, зар бих могла да Вам не изразим узбуђење које осећам, што Вас видим окружену дивљењем народа који у исто време оличава Част и Храброст, и чији је живи симбол Ваш узвишени супруг.

Величанство, у име жена Мале Женске Антанте дозволите да поздравим у Вама, осим великог ратника и краља уједињених Срба, Хрвата и Словенаца, још и наду, коју толики народи полагају на ваше сигурно расуђивање и дубок смисао за велике човечанске истине.

Уверене смо, да ће Ваше Величанство и његова влада, умети наш рад солидарисати, и да ће нам подарити сву своју помоћ.

Пријатељи од увек као и данас, славног народа Срба, Хрвата и Словенаца, ми Вам се дивимо као војницима, и уверене смо, да ћете у миру, као и у рату, бити браниоци истине и правде.

Мала Женска Антанта Вам благодари на срдачном пријему, који никада неће заборавити, и жели да овај састанак буде почетак нове ере још тешњег зближења између наших двеју земаља.

ГОВОР Dr. БУДЗИНСКЕ-ТИЛИЦКЕ, ПОТПРЕДСЕДНИЦЕ М. Ж. А.

Има већ годину и по дана како земље које припадају Женској Малој Антанти сарађују на културном и социјалном напретку својих народа, истичући на прво место интересе жене а затим и

пропаганду пацифистичких идеја, јер пацифистичка политика је такође заједнички циљ свих тих држава.

Ми жене, мајке и творци човечанства, сада, после 10 година страховитог рата разумемо и осећамо више но икад да мора да настане једно ново доба које ће оставити далеко иза себе војничко дивљаштво. — Већ је крајње време да се олакшају међународни интереси и да се нађу нови путеви за изравнање несугласица и незадовољства различитих народа међу којима они који припадају Лиги Народа већ почињу да разумевају; остали су још само народи који јој не припадају.

Последњи састанак у Женеви, где смо први пут чули гласове сасвим искрене и пуне добре воље, где су до сада избегавана питање као разоружање, арбитража и сигурност, овога пута озбиљно су дискутована и добро решена од стране комисија — то је почетак једног заиста пацифистичког рада.

На нама женама лежи дужност да сјединимо наш рад ради продужења тог задатка, да утичемо на јавно мишљење и да уведемо реформе у настави и васпитању омладине да бисмо подигли етички ниво који је после овог великог рата тако низак.

Али да би могла утицати тако много, да би могла радити сасвим свесно, треба да жена ужива потпуно ослобођење, како у политичком погледу тако и у погледу грађанског права.

За нас пољске жене, као и у свима осталим ново ослобођеним европским земљама, сасвим је решено то праведно питање еманципације жене као грађанке своје отаџбине — и ми смо врло изненађене да је то дело правде и напретка тако задоцнило у балканским земљама као и у романским: у Француској, Шпанији, Италији и Румунији.

Било да ово задоцњење у цивилизацији долази од културних или душевних разлика ових народа, било да су због овог заостанка, у напретку криве саме жене што не траже своја права и што не стресу јарам довољно енергично; како било, треба нагласити да нас садашњи развитак демократских идеја жури да се време еманципације свих жена у Европи не чека дуго. Немогуће је да данашња цивилизација трпи дуже такво стање социјалне неправде,

Не могу се грађани делити у две класе: једне које уживају сва права, привилегије — друге које, само због разлике у полу, носе све социјалне и економске терете не уживајући никаква права.

Код нас у Пољској жене посланици, којих има 12 у парламенту и 3 у сенату, узимају живо учешће у политичким и соци-

јалним пословима државе. Баш за време последње сесије пре распуста, једна жена посланик је реферисала у пленуму о једном новом статуту о *Јавној Помоћи* који се односи на заштиту мајке, детета, сирочади и стараца; једна друга је, мало после тога, изложила Скупштини нов статут о *Заштити Рада жене и омладине*. Дакле ова два најважнија предмета у погледу заштите расе и општег здравља поверене су биле нарочито женама. Штитити мајку, дете, штитити раденицу, мајку или будућу мајку, то значи гарантовати за нормални напредак народа, то значи борити се против страховитог морталитета мале деце.

Сва ова питања жена боље разуме, боље осећа и боље прати него човек, и из тог разлога их је наша скупштина поверила женама. Додајмо још да је једна жена поставила и питање забране алкохола и да је њена заслуга што се, благодарећи њеној енергији, ова одлука донела; то ће без сумње смањити страховите последице овога грознога зла.

Исто тако у оквиру општинског рада, реч и непосредан утицај жена као општинског одборника још је потребнија, јер се овде скоро сва питања односе директно на живот становника, на наставу, здравље, исхрану и т. д.

У осталом, мислим да је непотребно убеђивати о потреби еманципације жена. То је социјално питање не само зрело већ и сасвим решено и потпуно изведено у свима цивилизованим и демократским земљама; сада треба ослободити земљу што пре и тамо где се то још није одлучило.

Поздрављајући југословенске жене, ми, пољске жене, изражавамо овде јаку жељу да их видимо да што пре уживају права правих грађанки њихове отаџбине.

Завршујући мој говор, желим да захвалим Београђанима на њиховој топлој симпатији о којој су дали доказа на свечаности организованој прошле недеље у славу нашег великог писца и великог патриоте Хенрика Сјенкијевића чији су остатци после осмогодишњег одмора у гостопримљивој и лепој Швајцарској враћени ускрслој и независној Отаџбини.

Ваш доказ симпатије показује да вам наша земља и све што је њено: историја, литература, уметност није страна.

Како имамо заједнички циљ коме теже све цивилизоване жене, циљ општег и трајног мира, надамо се да ће те пријатељске везе бити све чвршће и чвршће.

Живео југословенски народ!

Живело женско право гласа!

ГОВОР Г-ЋЕ ПЛАМИНКОВЕ ДЕЛЕГАТА ЧЕХОСЛОВАЧКОГ

Драги Пријашељи,

Дозволите ми да вас тако назовем. То није празна реч коју изговарам; то чиним из дубине мога срца, јер се ја сада не налазим први пут међу вама, у вашој храброј престоници; ја вас не познајем само неколико дана. Равно пре дванаест година долазила сам ја код вас да пратим вашу херојску борбу за слободу; видела сам вас овде, у Београду, затим у Нишу, и била сам на вашим славама пред Једреном.

У том моменту ја сам вас заволела; волела сам вас због ваше простодушности, због вашег идеализма, због ваше брзе готовости да жртвујете светој ствари и живот и имање. Ја сам такође била сведок ваших искрених напора да се споразумете са вашом бугарском браћом.

Колико догађаја одваја моје прво бављење у Београду од данашње посете! Догађаја пуних патњи и туге али тако исто и највиших радости! Судбина нас везала овим патњама и славом минулих времена, као и осећајем братства прошлих времена, осећајем братства расе и заједничким дужностима за будућност.

Због тога смо ми жене југословенске и чехословачке и сјединиле наше напоре у М. Ж. А. Али дозволите ми да кажем то: ваше жене и наше немају исту могућност да допринесу спасењу отаџбине и успеху наше заједничке ствари, јер немају политичко право. Међутим, политика је једино средство за одбрану отаџбине у будућности: борбе мачем и крвљу припадају прошлости; ми хоћемо од сада да се служимо само оружјем духа и разума и да водимо борбу идеја и принципа.

Та борба је много сложенија, много суптилнија, она претпоставља много виши интелектуални ниво код грађана, претпоставља и тражи потпуније васпитање народа, најтешњу сарадњу свих друштвених класа. Она тражи дубоко познавање политичких идеја и националних интереса, учествовање свих грађана у јавним пословима. Нације које буде разумеле и решиле без оклевања те нове идеје; осигураће своју будућност, биће наоружане за будућност. Као што су жене помагале људима у борбама прошлости, мораће да им помажу и у мирним борбама будућности. То је један од разлога за политичка права жене. Потрудимо се данас да схватимо шта је општина, шта треба да буде модерна држава

са свима дужностима које падају на њих, и које им намеће цивилизација, народна економија, друштвени ред и јавна хигијена. То је само једна пространија породица и ништа више. И као што нема породице добро уређене без старања жене, тако исто нема ни општине ни државе добро организоване без пуне сарадње жене. Као што васпитавање деце не може бити обезбеђено у породици без просвећене жене, тако исто не може бити доброг и дубљег грађанског васпитања у држави без жена слободних грађанки.

Они који сумњају у праведност нашега захтева нека само погледају велике државе, увиђавне и које све срачунавају, као Америку, Енглеску, Холандију или мале народе, Шведску, Норвешку, Данску, или Немачку, некад тако сурову према жени, Финску, увек угрожену, и која је, да би била јача са народног гледишта, прва у Европи дала пуно право гласа женама. Државе, које су се реорганизовале после рата, изузев Балкана, све су дале женама право гласа као и људима. То је случај Пољске, Чехо-словачке, свих држава које се додирују са Русијом, али тако исто и држава које су пре рата биле апсолутистичке, као Аустрија, Мађарска, Турска. Крајњи Исток је такође остварио ову реформу, па чак ни Африка, није остала равнодуша, јер је енглеска Источна Африка дала женама право гласа.

Али то није све. У Америци је у последње време жена изабрана за гувернера једне државе. У Енглеској мис Bonfield је била државни подсекретар. У Данској је Минпа Bang министар, жене су изванредни сенатори, посланици, одборници, кметови и председници општине. Корисно је напоменути овде наше искуство у Чехо-Словачкој. Нема ни једног човека данас, у нашој земљи, који би се усудио да каже да шестогодишње искуство није добро. И свуда се говори само о извршним резултатима које је дала сарадња жена у јавним пословима. Видимо да не само увиђавност политике већ и практично искуство оправдава давање права гласа женама. Али вратимо се на Југославију.

Ваша славна историја захтева да дате политичку слободу жени и права једнака правима мушкараца. Како би могли да одбијете слободу жени ви, који сте знали, као ретко ко на свету, да се борите за вашу слободу против надмоћних снага. Један наш песник, славећи Словене из доба највећег притиска рекао је: „Онај који је достојан слободе, зна да је цени код другог“.

Али у Југославији треба узети у обзир и политичку опортуност. Неколико делова вашег народа били су под аустријским

господарством и жене ових подјармљених крајева добиле су потпуно право.

Маџари дају политичка права женама својих данашњих крајева, и зар би хтели да ускратите та права женама у крајевима ослобођеним од Маџара?

Идимо даље.

Ви као и ми тражите да вас ниједна велика нација не сматра мање развијеним, мање способним него што је она. Како би могли да браните част ваше земље ако сами признате да је највећи део вашег народа, све ваше жене, неспособан да учествује у јавном животу вашег народа који тако силно воле. А жене ваше земље су обдарене изванредном интелигенцијом, величанственом брижљивошћу за рад, ватреном љубављу за студије, дивним социјалним смислом.

Будимо искрени! Може ли херојски народ Срба, Хрвата и Словенаца да сматра своје жене мање разумним и мање одговорним него жене других народа који су женама дали право гласа. Не могу да вам причам у колико сам земаља и са колико политичара говорила о праву жена, и констатујем да су свуда навођени против тога права исти аргументи и показали су се као погрешни и као предрасуде у свима земљама у којима жене имају активно и пасивно бирачко право.

Рат је доказао да жене могу бити дубоко одане општим интересима, да нема ни једног места на коме нису могли употребити жене, где оне нису испуниле и извршиле оно што се од њих очекивало, и где нису дале доказа о својим способностима. Не бисмо биле разумне ако не бисмо позвале жене да сарађују са људима у свима гранама јавне активности да би удвојили наше напоре, и да би обезбедили бољу будућност људском друштву.

Ја верујем у правичност и мудрост Срба, Хрвата и Словенаца.

Нека живи тај величанствен народ истински слободан и уједињен!

ГОВОР Г-ЋЕ АВРЕ ТЕОДОРОПУЛО, ГРЧКОГ ДЕЛЕГАТА

Са великим узбуђењем поздрављам у име грчких жена наше сестре Српкиње, Хрватице и Словенкиње. Ми смо имали у нашој средини прве жртве рата, које су, природно, дшле да траже гостопримљиво уточиште код својих најближих суседа. Надам се

да су сачували лепу успомену на време које су провели у нашој земљи пуној сунца и на симпатије које је побудило у нама оно трагично доба њихове историје. Срећом, благодарећи јунаштву своје деце препорођена Србија данас је велика држава која напредује гигантским корацима и постаје велики фактор напретка, рада и цивилизације.

Али сада су времена друга. После ратног вихора појавила се једнодушна тежња ка миру. Победници и побеђени подједнако су патили у рату и поднели огромне жртве. Они сви признају да је рат непотребан и да је потпуно бесмислен. Сви народи без изузетка налазе се у једном бедном економском стању, а да не говорим о његовој последици: моралном паду. На свима женским конгресима ради се на миру. Шта спречава остварење те жеље? Спречава неповерење према својим суседима. Инстикат одбране на опрези је увек зато што осећа да је код суседа будан инстикат освајања. Сваки жели мир, али под условом да му се његова територија не дира. Дакле прави непријатељ мира то су границе.

Кад бисмо могли да замислимо општу границу за све југо-источне европске земље питање би било брзо решено.

Учинимо сада један мали пут у земљу снова. Замислимо карту југо-источне европе како су је дали последњи уговори али обележимо само врло слабо границе које деле наше земље а подвуцимо границу која нас дели од остале Европе. Сви наши народи, сједињени, чине једну Европу и хармоничну целину, као да сачињавају области једне државе. Па кад су то области, какве важности има да су једне веће, друге мање, или да је становништво измешано и не говори истим језиком и-припада другој вери? Свуда се сада наилази на измешано космополитско становништво. Да бисмо живели на миру са суседима, потребно је само наћи облик кооперације који би се потпуно развијао. Нека народи блиски један другом даду знак. Остали ће поћи за њима. Сила прилика ће их натерати, а то ће бити у њиховом и у општем интересу. Ја сам врло срећна да изјавим да идеја о балканској конфедерацији неће наићи на неодобравање. Сви шефови различитих партија сложни су на том питању. Прва етапа ка остварењу такве организације био би поштански савез између наших земаља са изједначеном тарифом пошта и телеграфа. Затим споразум између железничких савеза које би створио један заједнички општи савет који би на заједничкој бази уредио тарифу преноса. Доцније би дошла заједничка економска организација, заједничка пристаништа и царине, укидање пасоша и царине између наших земаља.

Заједничка установа био би нам Парламенат који би заседао стално или у одређеним роковима.

Користи од оваквог савеза сасвим су очигледне. Војни буџет смањен на минимум; богатство народа употребљено на моралан, интелектуалан и економски напредак земље.

Обраћам се Српкињама које су тако много допринеле ослобођењу њихове отаџбине да се посвете томе тако узвишеном идеалу, савезу наших народа који би осигурао мир у Европи, можда и у целом свету.

ГОВОР Г-ЋЕ МИЛИЦЕ ДЕДИЈЕР, ПОТПРЕДСЕДНИЦЕ ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА

Жалим што г-ђа Л. Петковић, председница Женског Покрета, спречена изненадном болешћу свога синчића, није данас на овоме месту, јер би она са више успеха поздравила и подвукла рад и значај Мале Женске Антанте.

У историји човечанства под притиском несугласица и неправди јављају се покрети народа, покрети класа. Издвојено од тога, са плус неправдама које у друштву човека притискују само жену јављају се покрети жена. Они бивају спонтано, некад са више некад са мање свести, некад са слабијом некад са бољом организацијом. Слично ходу преко неравног и стрменитог пута: и лута се и пада се. — Као са неким велом преко очију не види се највећа, најстварнија, најближа препрека која води слободи жене, жене која је и код народа који су постигли најсавршенији друштвени облик, остала још увек роб. Покрети жена побеђују препреке за право гласа, за грађанска права, за једнаке дужности, једнаке награде, и кад се тако жена нађе на чистини једнога пута, ширег и светлијег, остане још увек са неким теретом кога не види а кога јасно осећа. — Остала је највећа препрека која се налази у самој жени. Вековима стварана упила се она дубоко у женино биће — до смрти. Учинила је од ње једно створење које стално живи у супротности са основном природом свога бића — остале су традиције.

Треба истаћи напоре свих покрета женских, треба забележити све успехе које су жене до данас учиниле у погледу својих права. Не са малим осећањем поштовања и дивљена треба поздравити овај рад Мале Женске Антанте. Не може се прећи

ћутке преко енергије жена које су дале овако разноврсне резултате запажене на изложби женског културног рада. По свему се види да су и жене народа Мале Женске Антанте једне већ на путу светлом и широком, а друге спремне да пођу њиме да живе животом права и дужности слободног грађанина. Али, најјаче уже, најјачи обруч остаје и даље да сапиње жену. Потребна је јака свест, потребно је нарочито удубљивање у психу жене, потребне су озбиљне биолошке студије, потребно је дубоко познавање сплетова нерава, крви и меса који дају жену као човека, и жену као жену са свим суфицитом којим је природа обдарила, па да жена носећи тако у себи свесну представу о животу и потребама својим нађе најосновнију, најтемељнију базу за стварање своје слободе.

Попуцале би брзо све везе, кад би жена стресла традиције које јој је свесно а можда и несвесно наметнуо други пол, — а друштво као целина све јаче неговало, те се створила једна погрешна основа за схватање женског бића.

Сви Женски Покрети болују од тога, и у својим борбеним редовима имају још врло велики број жена које верују у традиције као и у природу жене и тиме коче напредак покрета. Свесни борци за слободу жене не смеју бити јединке у борби. Морају се здружити све оне које јасно виде истину против својих непријатеља а нарочито против оних жена које у традицијама виде природу жене.

Поздрав мој Малој Женској Антанти јесте у жељи: да она ствара народ свесних женских бораца који ће одлучно свим средствима борити се за права жене помоћу којих ће се много брже осигурати општи мир и прогрес човечанства.

РЕЗОЛУЦИЈА

Мала Женска Антанта имајући за циљ:

1. да тражи да се из законодавства наших земаља избаце све неједнакости које се односе на жену и да заштити дете;
2. да утврди између наших земаља искрену везу да би се спречио сваки узрок рата, одлучује следеће:

1. да води активну пропаганду у Југославији, Грчкој и Румунији да би жене добиле у најкраћем року своја потлуна политичка права, служећи се средствима препорученим на седници за феминистичку пропаганду исте конференције;

2. да се води борба у свима земљама ради избацивања из грађанског законика сваке неједнакости која постоји у погледу жене и ради задобијања једнаких и стварних права за све жене;

3. да се добије заштита детета и да владе у том циљу обезбеде у буџетима што је могуће веће суме за издржавање деце ванбрачне, сирочади, убогих, материјално или морално напуштених;

4. да се поднесе владама и парламентима Грчке, Пољске, Југославије, Румуније и Чехословачке законски пројекат о деци рођеној ван брака узимајући за основу следеће тачке:

a) истраживање оца бесплатно и олакшано законом;

b) једнака одговорност родитеља према деци рођеној у браку и ван брака;

c) једнакост пред законом деце рођене у браку и ван брака;

d) оснивање једне касе за осигурање егзистенције деце рођене ван брака, касе сакупљене пропорционалном прогресивном порезом коме ће се подвргавати очеви деце ванбрачне.

Једну исту помоћ издавати свој деци из те касе.

Из те касе даваће се помоћ матерама за време трудноће, наиме трошкова за порођај и бар за 6 недеља издржавање;

e) да се међународним уговорима натера отац који је напустио отацбину да испуњава своје обавезе;

f) да се укине назив незаконит или отац непознат на крштеницама.

По питању општег и сталног мира:

Конференција решава да узме учешћа у сваком раду који се тиче мира у опште и напосе, придружује се одлукама донетим на петој скупштини Друштва Народа у Женеву, које предвиђају стварно решење разних интернационалних сукоба путем арбитраже, пресуда изборних судова, цени све напоре који су учињени да би се оружање смањило имајући у виду безбедност нација.

Идућа, III конференција М. Ж. А. заказана је за новембар 1925 год. у Атини. За референте о питањима, која ће се на конференцији расправљати, одређене су:

Г-ђа Пуркинова: Националне мањине.

Г-ђа Тилицка: Брачно право.

Г-ђа Пламинкова: Жене раденице.

Г-ца Одобеску: Економски извештај из земаља М. Ж. А.

Г-ца Атанацковић: О запосленој женској омладини у индустрији, занату и трговини.

О СЛОВЕНАЧКОЈ И СРПСКОЈ ЖЕНИ*)

Госпође и Господо,

Историја народа Југословенског је веома тужна. Пуна је великих догађаја, хероизма, а нарочито туге.

Свака од три гране које сачињавају наш Југословенски народ: Срби, Хрвати, Словенци, живела је у току векова својим оделитим животом, подносећи различне утицаје, гравитирајући другим тачкама и циљевима, борећи се с другим тешкоћама и најзад сносили ропство разних господара, од којих му ни један није био добар.

Отуда је свака од ових грана у току више векова имала различиту историју, добивала другојачије васпитање и на тај начин развијала су се код сваке од њих различна и позитивна и негативна својства.

Тога ради кад се говори о нашем животу у прошлости, пре ослобођења и стварања данашње наше државе, не само да се мора говорити о животу сваке племенске гране подвојено, већ се врло често историја једне исте гране мора поделити по провинцијама, јер је готово свака од њих имала различит живот.

С тога ћу ја данас говорити прво о словеначкој, а за тим о српској жени, а у суботу у вече, од једне друге даме чућете о хрватској жени.

•

Од три наша племена, Словенци су имали најтужнију прошлост. У току векова, трпели су јарам аустријски и немачки, а за слободу су једва и знали.

Отуда није чудно што словеначка жена ступа касно у акцију. До године 1848 притисак аустро-немачки био је тако силан, да је цео и политички и културни живот Словенаца био под хегемонијом германском. Тек година 1848, после мартовске револуције, доноси мало више слободе Словенцима. У томе тренутку појављује се прва песникиња словеначка, Фани Хаусман из Цеља и њене песме су угледале света први пут у „Цељским Новинама“. Идуће године јавља се друга песникиња, Јосипина Турнограјска, али ова за кратко, јер умире млада, у двадесет другој години.

*) Предавање одржано на француском језику приликом доласка „Мале Женске Антанте“, 29. октобра 1924. год. у сали Кола Срп. Сестара у Београду.

Материјал о словеначкој жени биле су добре да даду г-ђа Минка Говекарјева и г-ца Алојзија Штеби.

После једне интервале која је трајала до године 1860, долази једна плодна списатељка, Лујиза Песјакова, ученица песника Прешерна и Левстика, а за њом Павлина Пајкова.

Важно је забележити да године 1864 једна Словенкиња штампа у новинама „Novicah“ једно анонимно писмо, којим позива Песјакову да створи један женски словеначки лист. Као што се види жеља за листом јавила се доста рано, али се остварила тек тридесет година касније.

Од тада све чешће и чешће јављају се песникиње и списатељке.

Године 1884 Павлина Пајкова пише први пут о женском питању у листу „Kres“.

После године 1890 почиње се осећати једна нова струја. Књижевнице као Надлишкова, Кведрова, Говекарјева, престају да буду преставнице романтизма у литератури и смело се упућују натуралистичким путем.

Природно је да је ова нова књижевна струја пробудила међу Словенкињама још и других тенденција, чисто феминистичких.

1897 угледала је света „Словенкиња“ и благодарећи овоме листу, словеначка жена се први пут упознала са женским питањем.

Од појаве песникиње Хаусманове до оснивања листа „Словенка“, словеначке жене и ако нису имале никакве своје организације, стално су приређивале разне забаве, чији су приходи били употребљавани на пропаганду и образовање народно.

По библиотекама и читаоницама, које су у току дугих година биле једина места и центри свега живота и народне културе Словенаца, појављују се жене као певачице, глумице, играчице. Жене из те епохе лаћале су се тога рада, јер је он био најкориснији. Доцније, кад народност Словенаца не беше више тако угрожена, словеначке жене променише рад. Без сваке је сумње да су биле под утицајем листа „Словенке“, који је, према идејама онога доба, био сматран за револуционаран.

Значајан писац и врло активан уредник „Словенке“, Марица Надлишкова Бартолова умела је да сакупи око себе знатан број жена списатељки и песникиња од вредности. Најзначајније међу њима су: песникиња и приповедач Марица Стрнадова, песникиње Вида Јерајева, Кристина Шулерјева, приповедач и феминисткиња Елвира Долинарјева и најзнатнија међу свима словеначким списатељкама, Зофка Кведер Деметровићева.

После пет година живота „Словенка“ је престала излазити, али се не могу заборавити њене заслуге.

Тада почињу Словенкиње да се организују.

Године 1897 трсћанске Словенкиње основале су *Институцију Светога Николе*, дом за неупослене служавке.

У исто време основана је у Љубљани *Школа за домаћу економију*, која је у току дугих година организовала бесплатне течајеве практичне и теориске за девојчице средњих и радничких класа, као и за фабричке раднице.

Године 1898 основа се *Друштво словеначких учишелоца*.

Најглавније словеначко друштво је *Силошно Женско Друштво* у Љубљани, основано 1900 год., а чија је председница г-ђа Фрања Тавчар, удовица великога поете и патриоте Тавчара. Ово друштво ради у три правца: феминистичком, културном и социјалном. Приређује предавања, курсеве страних језика и разне забаве.

У исто време основано је и гимнастичко друштво *Ашина*.

После рата створено је још неколико друштава. У Марибору 1919 *Друштво мариборских жена*, чији су циљеви културни и хуманитарни.

Избеглице с Јадранског Приморја основале су свој клуб, који ради веома успешно, а програм му је од најхуманијих.

Иницијативом *Кола Српских Сестара* из Београда, основано је у Љубљани 1921 „*Коло Југословенских Сестара*“, организација патриотска, која ради са веома великим прегнућем и која броји данас двадесет и четири подружнице, посејане по свој Словеначкој.

Од године 1900 на овамо има више списатељки од вредности. Међу најбољима су: романсијер Леја Фатурјева, приповедач Ана Фабјанова, песникиња Људмила Пољанчева; журналиста и уредник Минка Говекарјева; Иванка Клеменчићева; журналиста и феминисткиња Алојзија Штеби; даље Марија Кметова, Илка Ваштедова, Вера Албрехтова и т. д.

С времена на време покушало је се више пута с публиковањем женских ревија, али су оне биле краткога века. Једина која постоји јесте „*Женски Свеш*“, а излази у Трсту.

Међу Словенкињама има и жена сликарки. Најбоље међу њима су: Ивана Кобилчева, Августа и Хенрика Шантлова, Мелита Ројићева и Аница Жупанчева.

Такође има и оперских певачица: Фаншета Врхунчева, Ирма Полакова, Резика Тхалерјева.

Исто тако било је и има значајних драмских уметница, као

Вела Нигринова, Зофија Борштникова, Августа Данилова, Марија Вера и друге, које су познате и ван граница наше Отаџбине.

Може се у опште рећи да словеначка жена има много квалитета за систематизован рад, као и да уме да дисциплинује своју сопствену вољу и вољу других и да ће њен утицај на српску и хрватску жену бити један од најздравијих.

* * *

Пре но што отпочнем да говорим о српској жени, мислим да ће бити корисно да се с неколико речи дотакнем најглавнијих момената из српске историје, како би се боље разумела улога њена у животу народа.

Српски народ је члан велике породице словенске. Његови најближи сродници, као и осталих Југословена, и по језику и по многим другим одликама, су Руси. До VII века Срби су живели много северније од данашње Србије, заједно с осталим народима словенским. Њихова отаџбина звала се Бојка, налазила је се у данашњој Галицији, око извора река Висле, Буга и Дњестра.

Народ је био миран и раден. Обделовао је земљу доста рационално и бавио се сточарством.

Положај жене у породици био је добар. Оне су много преле, служећи се преслицом и вретеном. Такође су ткале платно и друге материје потребне за одело целе породице, као и за друге потребе кућне.

Срби су били незнабожци и обожавали су разна божанства, за која су веровали да су добра или рђава. Да их умилостиве, приносили су им на жртву домаће животиње и разне плодове. Веровали су у бесмртност људске душе, као и у виле и змајеве. Песнички геније народа српског сачувао је у својој фантазији успомену на ове последње и они му служе често као срећни сижени у његовим дивним умотворинама.

*

После слома хунске државе, крајем V века, отпочиње сеоба многих народа, па и Срба. Они насељавају прво обале Дунава и Црнога Мора и тек почетком VII века долазе у масама на Балкане и насељавају данашњу нашу Отаџбину. Византија у опадању посматра брижно долазак ових варвара на њену територију.

Средином IX века долазе из Моравске ученици великих словенских апостола, Тирила и Методија и почињу да проповедају Хришћанство на словенском језику и Срби у масама прелазе у нову веру. Доцније, кад се црква поделила, већи део народа

остаје у православљу, а мањи, нарочито онај настањен недалеко од Јадранског Мора, прими католичку веру.

Прво време по доласку своме на Балкане, Срби су продужили да живе племенским животом. Доцније образовало је се више малих племенских српских државица, свака од њих имајући свога кнеза или жупана.

Средином XII века долази на престо једне од њих Стеван Немања, оснивалац најславније династије српске, Немањића, која је владала народом нашим мало дуже од два века. Ово је златно доба у животу Српског Народа. Ова династија дала је народу његове највеће краљеве, царе, просветитеље и књижевнике. Сваки од њих био је велики владар и човек сјајне интелигенције. Свака година из овог периода од два века представља прогрес народни и то не само у погледу моћи државне, већ и у култури и цивилизацији.

За време те епохе Српски Народ је се ујединио, створио једну велику и моћну државу српску, а његов велики цар Душан жели да уједини све Балкане и створи једну снажну државу балканску. Он великим делом успева, али прерана смрт спречила га је да дело своје доврши. Умро је за време свога похода на Цариград, године 1355. Његова смрт била је огромни губитак за нашу државу и народ. До његове смрти снага народа српског само расте, а хоризонт се шири и бива све светлији. После, наступа период опадања. Српско царство се распада на више држава, где влада више српских кнежева, а притисак турски на Балкане постаје све снажнији.

Године 1389 15 Јуна бије се велика битка косовска између огромне војске турске и доста слабе војске српске. Ту падају два цара, српски цар Лазар и турски султан Мурат. Ту пада готово сва властела српска. Стварно то је гробница моћне српске државе средњег века. Међутим благодарјећи памети и енергији неколиких српских кнежева и удаји двеју српских принцеза за турске султани, које пристадоше на ту велику жртву у жељи да спасу своју земљу, српска држава и ако ослабљена и смањена, живела је вазално све до пред крај XV-ог века. Тада нестаје и последњег зрака српске слободе и нестаје и последње браче која је задржавала Турке у њиховом маршу на Беч.

Почетком XIX века један део Српског Народа диже се храбро и почиње ослобођавати парцелу по парцелу српске Отаџбине, успевајући сваки пут да заузме онолико земље, колико је у стању да залије крвљу својих најбољих синова и засеје гробо-

вима своје деце. Цео овај век наш је народ провео ратујући без престанка. За сваку своју парцелу морао се тући по неколико пута. Прво да је ослободи од Турчина, свог вековног непријатеља, а затим да је одбрани од својих злих суседа.

Међутим култура и цивилизација како су отпочеле цветати средином XII века напредују и развијају се све до краја XV века. У току тога времена организовала је се независност српске цркве; створен је српски законик, развила се трговина и кује српски новац. Владари и властела српска подижу у великом броју дивне и богате манастире и цркве, од којих је извештан број преживео варварство турско, те и данас стоје и причају о лепој прошлости. У почетку довођени су са стране архитекти, сликари и скулптори, а после их даје сам народ.

Ови богати и леви манастири су први расадници писмености. Ту прво отпочиње српска црквена књижевност, а затим световна. Ту су такође прве српске библиотеке.

Последње велико дело цивилизације наших великих предака пада крајем XV века. У тренутку кад су Турци заузели готово цео Балкан, Византију с Цариградом, Бугарску, све српске државе, последња од њих, у задњем часу, пре но што ће се угазити, оснива прву штампарију српску.

*

Казала сам већ на почетку да положај српске жене у породици и у друштву није био никад сувише тежак, у колико је то зависило од Срба. У породици имала је своје секундарно место, али није сматрана као неко ниже биће. Најбоља потврда овоме је, што већ у најудаљенијим временима наше историје, видимо да често после смрти наших монарха, владају њихови синови или један син, под руковођењем мајчиним.

Иначе видимо све наше краљице и велике госпође средњег века као мирне и богобојажљиве жене. Скромне и благе, не дају да се говори о њима, али зато имају ипак извесну сферу активности и утицаја. Поштоване су као супруге и мајке. И највеће госпође баве се ручним радом и перфекционирају га до највишег ступња уметности. Неке од наших краљица имају у својим дворевима школе ручнога рада, сакупљају око себе младе девојке и уче их раду. А кад одрасту, оне их богато обдарају и удају.

Све наше велике госпође су дарезљиве руке. Помажу убоге, чине велике гоклоне манастирима, подижу лепе цркве, обдарају своје задужбине богатим земљама, украшују цркве својим радovima, који су често права ремек дела.

Као удове готово се никада не преудају. И у давнини и данас Српкиња је више мајка но супруга и готово увек жртвоваће мужа деци, а ретко децу мужу.

Кад остану удовице, а деца су им мала, остају уз њих, да их подигну. После одлазе у манастире, задужбине своје или предака им. Врло често, још за живота мужевља, наше краљице и кнегиње одлазе у манастир, да проведу старост у молитви Богу.

Оволико о нашим женама из историје.

Међутим наша народна поезија, која је врло лепа и врло богата, оцртава много одређеније, не мали број српских жена. Најлепша међу њима и најтрагичнија је мајка Југовића.

Супруга једног старог велможе српског и мајка девет младих хероја, девет Југовића. Њезина кћи је Царица Милица, супруга Цара Лазара, који пада у Косовској битци.

Стара је испратила у бој све своје: мужа, девет синова и зетове. Остала је у своме дворцу с девет својих снаха. С бојног поља нема вести. Она предосећа несрећу. Моли Бога топлом молитвом да јој подари очи соколове и крила лабудова, те да одлети на Косово Поље равно. Бог јој услишује молитву и стара лети Косову. Тамо наилази мртве старог Југа свога и свих девет Југовића. Више њих девет бојних копља и на њима девет соколова, а крај њих девет добрих коња и девет љутих лава. Кад је угледаше соколи закликташе, коњи завришташе, а лавови залајаше. Стара је стегла срце и не пушта сузе. Узима соколе, коње и лавове деце своје и одлази своме тужном двору. Из далека су је снахе угледале и у сусрет ишетале. Виде своју несрећу и девет удовица закукаше, девет сиротица заплакаше, а девет коња завришташе, девет лава залајаше, девет соколова закликташе. Стара и даље ћути и не пушта сузе.

Око поноћи поче рзати коњ зеленко сина јој Дамјана. Стара зове љубу Дамјанову и пита је зашто рже Дамјанов зеленко, је ли гладан пшенице белице или жедан воде са Звечана? А снаха јој, љуба Дамњанова, одговара: нит' је жедан, нити гладан, већ га је Дамјан научио до поноћи ситну зоб зобати, од поноћи другом путовати, те он жали свога господара, што га није на себи донео. Стара ћути и не пушта сузе.

Сутра дан лете двору два врана гаврана. Крила су им сва у крви, а кљунови белом пеном покривени. Они носе једну руку на којој је бурма позлаћена и бацају је у крило старе Југовића. Стара узима руку, гледа је, окреће и преврће, па зове љубу Дамњанову. Пита је би ли могла познати чија је то рука?

Снаха одговара да је рука њихова Дамјана. Познаје је по бурми, јер је са њом на венчању била.

Мајка поново узима руку, окреће је и преврће и тихо јој говори:

„Моја руко, зелена јабуко,
Гдје си расла гдје л' си устргнута!
А расла си на криоцу моме,
Устргнута на Косову равном.“

Даље мајка не могаде више. Срце јој препуче и паде мртва од туге за својих девет Југовића и десетог старог Југ Богдана,

Једна друга дивна женска фигура је Косовка девојка. Она рано рани у недељу, пре изласка сунчева. Узима два златна кондира и у један меће хладне воде, а у други вина руменог. На плећима носи бела хлеба и одлази на бојиште косовско. Ту по крви преврће јунаке, умива их, кога живог нађе, причешћује вином црвенијем и залаже хлебом бијелијем.

Ту наилази на кнежева млада барјактара, Орловића Павла, коме су одсечене десна рука и лева нога, а сва ребра поломљена.

Кад јунак после неге коју му она указује долази к себи, пита је кога тражи тако млада по косовској крви, она му одговара да тражи три српске војводе, од којих јој је један вереник, други девер, а трећи кум.

Рањени јунак тад јој одговара:

„Сестро драга, Косовко девојко,
Видиш, душо, она копља бојна,
Понајвиша а и понајгушћа:
Онде ј, пала крвца од јунака,
Та добреоме коњу до стремена,
До стремена и до узенђије,
А јунаку до свилена паса,
— Онде су ти сва три погинула!
Већ ти иди двору бијеломе,
Не крвави скута и рукава.“

Девојка одлази своје двору и кука из гласа:

„Јао, јадна, худе ти сам среће!
Да се јадна за зелен бор' ухватим,
И он би се зелен осушио“!

Трећа и последња фигура коју желим да вам прикажем из наше народне поезије, јесте фигура једне велике госпође српске, једне велике и праведне жене, Јевросиме, мајке Краљевића Марка, нашег највећег и најомиљенијег народног јунака. Она је супруга краља Вукашина Мрњачевића, који је зидао град Скадар на Бојани.

После смрти нашег највећег владара, Цара Душана, престо

царски остаје његовоме малолетноме сину, Урошу. Неколики од српске властеле хтели би да му га отму. Између осталих и краљ Вукашин и његова два брата Мрњачевића. То су отац и стричеви Краљевића Марка. Отуда је велика свађа на Косову, где је много српске војске и властеле. Свак је под својим чадором и ситуација је врло затегнута.

По савету протопоп Недељка шаљу чауше у Прилеп, где се налази дворац Краљевића Марка и позивају овога да дође на Косово и каже пред скупом чији је престо, јер се царске књиге налазе код њега, те зна ко има право на њега.

Сваки од ова четири претендента с радошћу очекује Марка мислећи да ће говорити у његову корист. Његов отац и његови стричеви сматрају да је сасвим природно да изјави да престо припада једноме од њих тројице.

Цар Урош опет чека такође с радошћу свога кума Марка, јер је сигуран у његово поштење.

Кад су весници стигли у Прилеп и Марко и мајка му Јевросима сазнали у чему је ствар, његова мати даје му један диван савет.

Овде је песма до узвишености лепа. Исказана је речима и мислима потпуно простим, а тако је савршено лепа. По хиљаду пута жалим, што не могу да вам је дам у оригиналу.

Кол'ко Марко тежио за правду,
Толко моли Јевросима мајка:
„Марко сине, једини у мајке!
Не била ти моја храна клета,
Немој сине, говорити криво
Ни по бабу, ни по стричевима,
Већ по правди Бога истинога;
Немој, сине, изгубити душе,
Боље ти је изгубити главу,
Него своју огр'јешити душу.“

Марко Краљевић, тај добри цин, неустрашиви херој, који чини чудеса од јунаштва, под ногама чијег се шарца ломе стене и угибају планине, који другује с вилама, убија чудовишта, заштићује слабе, пије потоке вина, овај велики и јаки човек, у судбоносним тренутцима као овај, није ништа друго до велико и послушно дете своје велике и поштене мајке и дела у смислу мајчина васпитања и по савету који му је дала овога пута.

Он одлази на Косово и изјављује да престо припада Царевићу Урошу, што га за мало није стало живота.

Није потребно коментарисати ове три дивне женске фигуре. Њихово делање баца најбољу светлост на њих. Њихова кондуита

је одређена и јасна. Висок смисао морални и неисцрпна снага да се дужност изврши до краја, ма како била тешка.

Лепота ових жена је у њиховој великој душевној снази и великој несрећи коју оне мушки носе, стиснутих усница. Отуда њихова лепота свиђа се и дира нарочито особе морално здраве и снажне. Слабићи неће наћи много уживања у њима.

* * *

После овог површног погледа на нашу народну поезију, допустите ми да вам покажем још једну парцелу српске душе, да вам укажем које место заузима домаћа индустрија у животу наше жене, чије ћете примерке видети на сутрашњој изложби.

Напоменула сам већ да су у свима временима Српкиње радиле много. Преле су, везле, плеле, ткале. И данас на селу и по малим паланкама жене производе својим рукама готово све тканине потребне за одело целе породице, као и за кућу.

У сељачкој кући не купује се до јелек кадифени или сукнени, везен сребром, златом или гајтаном, капе и опанци. За све остало довољне су женске руке. Интересантно је поменути да и прве материје приуготовљују или и производе саме. Купује се само памук, који долази из Енглеске и златан и сребрн конац за ткиво и вез.

Свака кућа има извесан број оваца и коза. Жене имају права на онолико вуне, колико им је потребно. Оне изаберу обично ону, која је најсвиластија.

Кад је острижена оне је перу, влаче и одабирају према врсти ткива које ће да раде. После је преду, служећи се преслицом и вретеном. Саме боје сву своју пређу вунену, памучну или свилену. Радећи ово у току векова, постале су веома веште. Њихове боје су на биљној бази. У ту сврху употребљују различито лишће, коре од дрвећа и биљке. Боје су им тако добре и трајне, да никаква фабрика на свету није у стању да им подражава. На сунцу не бледе, а ни у води. Тканина се исцепа, али не измени боју.

На жалост, у току последњих година, да би уштеделе себи труд, у извесним крајевима отпочеле су се служити готовим бојама, анилинским и другим. И резултат се већ осећа.

За ткање платна и за вез употребљава се и свила. Ова се такође производи у кућама. Жене и деца култивишу свилену бубу. Касније извлаче конце, преду од њих тању или дебљу пређу, према томе да ли је за вез или ткиво и најзад је боје.

По разним српским крајевима раде се на различит начин ови објекти. По једнима финије и уметничкије, а по другим грубље,

с више или с мање укуса. Извесни крајеви одликују се израдом врло лепих и врло финих платна, која ривализирају с најлепшим линонима и батистима.

Други су чувени израдом ћилимова, везовима или плетивом.

Орнаментика на нашим радовима је врло оригинална и богата. Она говори о живој и јакој машти нашег народа.

Као и у других народа и наша је жена узимала за своје мотиве цвеће, воће, тице, дрвета, животиње, уображене шимере. Све је то она цртала невешто и примитивно, а ипак на веома интересантан и оригиналан начин. Ко није специјално проучавао нашу орнаментику, не би никад могао погодити шта извесни цртежи представљају у машти оне која их је извела. У осталом благодарећи тој слободи цртежа, разликује се декоративна уметност у разних народа и човечанство бива богатије.

Две Српкиње написале су два добра дела о нашој народној орнаментичи.

У економском погледу вредност овог рада је врло велика.

Међутим још је већа корист од њега у смислу моралном, естетском и васпитном.

Живот једне и неписмене и неуке жене постаје лепши, ако производи лепе предмете. Тешко је веровати да човек који је стално у контакту с лепим објектима, да неће улепшати и своју душу. Свако људско биће које својим рукама створи нешто лепо, са сваким новим делом пење се све више у царство лепога и моралнога.

Још од давнина постојао је код Срба обичај да млада девојка својим рукама спреми своју девојачку спрему; да отка све тканине потребне за њену будућу кућу; дарове за вереника јој и сву његову породицу, као и за све званице на свадби. Мора да спреми чак и пешкире којима ће се окитити свадбени коњи. Отуда наш народ вели: девојка је и Циганима дужна, т. ј. чак и за њих, свираче на свадби јој, треба да спреми дарове.

Зато још као сасвим млада девојчица седа за ћерџеф да везе, а доцније, кад одрасте, за разбој. И на тај начин полако, певајући љубавну песму, спрема комад по комад за своју будућу кућу и снева о ономе који ће доћи једнога дана по њу. У њеном раду уткани су и извезени њени девојачки снови. И у колико су они лепши и пунији наде, у толико је њен вез финији, а платно тање.

Радећи тако ове деликатне радове, мало по мало навикава се на дужност. Од своје ране младости учи се на један пријатан

начин да ће имати једнога дана своју кућу, у којој је чекају многе дужности и да је једну од њих већ почела да извршује.

На селу и по малим паланкама готово у свакој кући налази се разбој, а у некима и више њих. Разбој се не сматра као један женски алат само, већ као парче намештаја, неопходно свакој кући.

Ова проста направа с једноликим звуком који рад на њој изазива, даје нашим домовима једну специјалну атмосферу, која има у себи нечега антички лепог и библиски чистог.

И нехотице човек долази на мисао да су и сва дела у животу оне која за разбојем седи и прави те ритмичке покрете, исто тако хармонична и смишљена.

На селу у зиму кад нема напољу шта да се ради, скупља се омладина женска и мушка и уз песму и звукове двојница, (једна врста упрошћене флауте, коју млади људи праве сами), преде се и плете до касно у ноћ.

Код младих особа постоји нарочита кокетерија да имају лепе преслице и друге ствари потребне за ручни рад.

У нашој народној поезији, која пева такође о женском раду, реч је увек о финим алаткама и стварима. Ту је златан ђерџеф, игла од биљуре, вретено од сребра, преслица украшена бисером, златан и сребрн конац, свилен гајтан, платно тање од паучине ит.д.

Душевно расположење оне која ради, врло често је исказано употребом материјала за рад. Тако удовица и млада девојка тужна везу вез црном свилом. А она која је весела и пуна нада, ради са црвеном и зеленом свилом, златом, сребром ит.д.

Напоменула сам већ да су наше велике госпође средњег века бавиле се много ручним радом и да им је рад био леп. Инвазија турска учинила је да ишчезне највећи део њихов, као и маса других знаменитости. Међутим два од њих и то међу најлепшима, сачувала су се до данашњих дана. То су радови Деспотице Јефимије, која сломљена тугом, после пропасти Српског Царства, повукла је се била у манастир и ту живела у молитви Богу и у раду.

Један од тих радова је чувена завеса на царским дверима у најсветијој цркви српској, у Хилендару, у Светој Гори, на којој је извезена једна усрдна и смерна молитва.

Други је покров на њивоту Цара Лазара у манастиру Раваници, чији ћете текст отштампан видети сутра на изложби.

У средњем веку постојао је обичај да се после смрти великих људи пишу похвалнице посвећене њиховој успомени. После мученичке смрти Цара Лазара, Деспотица Јефимија извезла му је

златом на свили једну дивну, њежну и дирљиву похвалницу. То је наш најлепши и најбољи литерарни споменик ове врсте из XIV века.

Спомен на ову велику госпођу српску веома је светао у сећању народном. Сећајући се ње, један од наших најбољих живих песника, Милан Ракић, певао је једну дивну песму. Мислим да ћу учинити добро ако вам је дам у преводу Г. Емила Омана, са Сорбоне:

Ј Е Ф И М И Ј А

Јефимија, ћерка господара Дrame,
И жена деспота Угљеше, у миру,
Далеко од света, пуна верске таме,
Везе свилен покров за дар Манастиру.

Покрај ње се крве народи и гуше,
Пропадају царства, свет васколик цвили;
Она, вечно сама, на злату и свили;
Везе страшне боле отмене јој душе.

Векови су прошли, и заборав пада:
А још народ овај, као некад, грца;
И мени се чини да су наша срца
У грудима твојим куцала још тада;

И у мучне часе народнога слома,
Кад светлости нема на видику целом,
Ја се сећам тебе и твојега дома,
Деспотице српска с калуђерским веком!

И осећам тада да, к'о некад, сама,
Над несрећном коби што стеже све јаче,
Над племеном које обухвата тама,
Стара Црна Госпа запева и плаче...

Мислим да ће овај мали коментар о нашој домаћој женској радиности бити довољан, да би ст'е боље разумели радове, које ћемо вам показати нашом малом изложбом.

*

Најзад мислим да треба да кажем нешто о напорима и жртвама које је српска жена, без разлике социјалних класа, поднела у току ових последњих мучних година. Мислим да ће ово бити интересантније, но да вам говорим о нашим женама више културе и установама које је она створила, као што је обичај кад жена говори о женама. Наше установе имаћете прилике да видите у току ових дана, а културне жене свих земаља мање или више су сличне. Вратимо се дакле народу.

Српски Народ поред других својих великих несрећа, имао је и ту, да и у ропству буде подељен. Робовао је разним господарима и сваки га је мучио на свој начин, од чега и данас осећамо тужне последице.

Отуда у свакој нашој провинцији, жена се развијала и културно и национално на други начин. У свакој од њих, рачунајући ту и две слободне краљевине, Србију и Црну Гору, она је имала тежак живот у току векова, борећи се за егзистенцију и своју и своје расе.

Била је нарочито несрећна у земљама под турским господарством. Сва је њена пажња била управљена на то, да склони и себе и своју децу од очију угњетача, да живи повучено и у заборавау. Од тога зависи живот њених људи и част целе породице. И ако је била у немогућности да се култивише, она чува добро своју народност и религију и подиже децу у томе правцу. У току векова она је чувар народне традиције и поезије и предаје их својој деци.

Она, као и већина њених сестара, највећи део времена живи сама, окружена децом, на својим плећима одржава породицу. Најчешће удовичко дете, није ни познала добро оца, који је убиен где год на путу или је свршио у тамници, гледала је све муке мајчине да би одржала породицу. Удаје се и мисли да су наступили бољи дани, али убрзо се и код ње понавља судбина њене мајке, бабе и прабабе, остаје и она сама и отпочиње тешка животна борба. Стално вековно удовиштво.

Па и тако несретна, гоњена и сама, умела је да се одржи да не пропадне ни морално, ни национално. Уздржљивост и пасивна резистенција спрам освајача и напор да не дође ни у какав контакт са њим, испуњавају живот њен. Турчин може да убије, да уапси, да отме и упали, али не може да ступи у породичне везе, не може да постане пријатељ, јер се врата српске куће не отварају пред њим.

За више од пет векова она је умела да избегне сваки контакт с Турчином и очувала је чистоту српске расе.

Позната је акција комита у Старој Србији и Маћедонији, која је трајала до балканских ратова 1912 год.

Кад би у једном крају притисак турски постајао неподношљив, најхрабрији људи, по примеру наших старих хајдука, одлазили су у планину да оданде казне тиране и заштите свој крај.

Од тога тренутка њихова глава била је уцењена и свако ко би на њих наишао, имао је да их убије или да их преда вла-

стима. По скривеним местима, где су ови храбри и јаки праведници имали своја провизорна станишта, жене би одлазиле да им однесу храну и одело и налаз чле су начина да их негују, кад би оболели или били рањени. После извесног времена, краћег или дужег, запажан је бивао њихов рад и оне су плаћале своје национално дело животом или слободом.

Крајем године 1902, у тренутку кад је крвави режим Абдул Хамида дао последње назови реформе Старој Србији и Македонији, енергичном интервенцијом царско-руског конзула, Виктора Машкова, добила сам дозволу да са још две даме, које нису биле Српкиње, посетим женску тамницу у страшноме и по злу чувеном Куршумли Хану у Скопљу. Ми смо биле прве жене којима је пала у део та мучна дужност, да обиђу ове несрећнице. Наишли смо на препуну тамницу. Било их је старих и младих. Неке су биле тамо месецима, друге годинама. Ни једна није била тамо за што друго, већ ради јатаковања свога или породице јој, четницима. Све су биле под најгорим условима. Наишли смо на једну која је већ три године била тамо, а никад никог нису пустили да је обиђе или да јој што донесе. Она није имала више ни једног парчета одела на себи и завијала се у једно парче од чаршава.

Међутим и она и све друге биле су мирне и прибране, њихово душевно стање било је добро. Тада сам појмила колика је снага мога народа.

Један други дирљив пример.

Српска застава била је најстрожије забрањена у Турској. Онај код кога би се нашла, бивао је осуђен на сто и једну годину робије у Малој Азији. Међутим и Срби воле своју тробојницу, као и други народи.

У Септембру 1912. Србија је, заједно с осталим балканским државама, објавила рат Турској. Овај догађај изазвао је највећу радост и наде код српског света у Турској. Али ово расположење ваљало је скривати добро, јер је ситуација и иначе била врло критична. Сваког часа очекивали су се нови масакри, који су претходили и били узрок рату. Царски град Призрен раздраган је истим осећајима. Већ вековима није доживео ни један срећан догађај. И сада повукао се у себе, ћути, вибира и нервозно очекује. Сем објаве рата, ни једна друга вест не може да допре до њега. У вароши се налази многобројан гарнизон са једним злим пашом на челу, који не допушта нити да ко у град уђе, ни из града изађе. Бодрим оком мотри на свачије држање.

Међутим нада расте у срцу ових несрећних људи. Надају се, да ће једног дана српска војска нагрнути на призренска врата и отворити их. И да град не буде стидан, његове жене сакупљају се сваке ноћи у поноћи у подруму угледног домаћина Цветка Благојевића, и ту, при бледој светлости лојанице, везу златним концем свилену заставу, којом ће ослобођени град поздравити војску ослободитељку. Рад им није био залудан, жеља им се испунила.

Срби у Аустро-Угарској имали су да се боре са другим тешкоћама. Тамо је непријатељ хтео да денационалише неколико милијона наше браће. Срства којима се непријатељ служио, била су различита. Некад најјачи притисак, а некада примамљив компромис, увек у истом циљу.

Ваљало је бити јак и готов на све жртве, па примити културну борбу и не подлећи. Рад и напор за извојевање победе исто је тако велики био за жену, као и за човека.

Својим радом и скромним животом оне су у многаме допринеле да се Српски Народ обогати, да сачува своје плодне земље и да не допусти да падну у руке туђинаца.

Своју децу шаљу у српске школе, докле год је то могуће. У својим су кућама очувале национални карактер, са много српских обичаја. Украсиле су их сликама и књигама српским и одржавају народне традиције.

Организовале су се и на својим седељкама читају, певају, свирају српске ствари и играју српске игре. Имају своје женске листове. У изборној кампањи заузимају се за националне кандидате. Не боје се да укажу своју заштиту и помоћ политичким мученицима.

У Босни је притисак увек био најјачи. Међутим жене су показале доста храбрости да испуне често дужности својих мужева, кад ови то нису могли.

Неколико година пред рат, био је затворен, наш несрећни песник, Кочић. Његова кривица била је у томе, што је и он као и један од његових јунака, имао милион срца и милион језика и плакао за милион душа.

Готово све што је било угледно тада у Бања-Луци и имало везе било са њим, било с другим народним људима, било је затварано. И сваки дан настављала су се нова хапшења. Атмосфера је била до крајности тешка и најмањи гест компромитовао је. Па и у томе тешком тренутку, нашле су се две српске жене, које су имале храбрости да односе сваки дан храну затвореноме

Кочићу. Сутрадан по мобилизацији за светски рат, обе су биле интерниране.

С националном свешћу тако разбуђеном, да се разумети да су узеле много учешћа ју нашим последњим ратовима. Година 1912. била је најлепша и најсрећнија коју је наша генерација имала. То су дани највећег напора, једне расе мучене вековима, али младе и јаке, за постигнуће националног идеала, где суде-лују сви и где сваки даје максимум од себе.

У тим данима Српкиње из Аустрије су с нама не само свом својом душом, већ хоће и стварно да нас помогну. С једне стране долазе хиљаде добровољаца, а на другој српске жене сакупљају више милиона за српске рањенике и доносе их свакодневно у Београд. Дирљиве су биле њихове цедуље прикачене на кошуље и завоје које оне доносе, а дирљиви такође њихови састанци с нашим рањеницима.

За време великог рата, тамнице мађарске биле су пуне наших жена, као и концентрациони логори по Аустрији. Било их је на стотину хиљада. Све су биле тамо, јер су их се бојали и криво називали целу једну расу револуционарном.

Доста их је обешено првих дана мобилизације, као и за све време трајања рата. Мале девојчице од тринајест и четрнајест година затваране су што су плеле венце за српску војску.

Има на хиљаде дивних примера храбрости. Ја ћу цитирати само један. Године 1914. српска војска прешла је Саву и дошла у Срем. Непотребно је објашњавати како је становништво дочекало. У селу Буђановцима очекивали су је с нестрпљењем. Жене су изнеле столове на пијаци, окитиле их цвећем и јелом сваке врсте. Несрећа је хтела, да у место српске, наиђе аустријска војска. Цело село, односно све жене и деца, били су одведени у затвор. Доцније наиђоше на једну жену која је код своје куће шила српску заставу. Отпочели су је тући кундацима, поломили су јој зубе, сагорели су јој заставу и најзад одведоше је у затвор. Обишли су са њом седамнајест затвора, нигде места. Најзад, сме-стище је у Загребу.

Тамо, кад су је извели пред преки суд, била је мирна. На питања судија хладно је изјавила: „Ви можете тући, можете убити, можете сагорети заставу. Али она права налази се у моме срцу, њу не можете сагорети.“ Осуђена је на 25 година робије. Догађај је истинит, сазнала сам га од једне особе која је била у истој тамници.

Шта да кажем о женама из двеју краљевина, из Србије и

из Црне Горе? Да су организовале разне установе потребне у ратно време; да су Црногорке саме носиле храну и муницију својој војсци, да су за време битке сакупљале своје рањенике и често и саме биле жртве. Да су Србијанке одлазиле у центре епидемије, колере и тифуса, и да су најбоље међу њима пропале. Да је српска сељанка, за време од више година, својим рукама обрадила безбројна поља и ливаде наше Отаџбине, и да је земља била пуна као кошница сваког божјег благослова. Благодарни њеном раду, живот је био јефтин као да земља није била у рату. Та неука српска сељанка, после инвазије непријатељеве, спасла је вредност српске монете и тим хиљаде људских живота. Није хтела да прими другу и непријатељ, уморан од дискусија, најзад је попустио.

Али, све је ово мало. Српска жена дала је оно што јој је најдраже, живот својих људи. Она је дала и нико није чуо из њених уста једну опору реч. Све је приложила на племенит начин. Србија је у току последњих ратова изгубила око милион и по живота, на својих пет милиона становника. 40 хиљада српске деце од 12 до 16 година нашла су смрт у албанским блатима. Острво Вид, добро названо Острво Смрти, није имало довољно земље да прими све пале српске јунаке. Тела 30.000 изнурених људи морала су бити предата таласима, и у загробном животу продужују свој емигрантски живот, пловећи вечно туђим морима И по Африци и на северу Немачке, налазе се свуда могиле деце српске.

А мајке и жене ових незнатних јунака, убраћене у своје црне шамије, остале су биле у нашој земљи, где су биле војска која се бори. Бдиле су над нашим огњиштима и као весталке негда, нису допуштале да се света ватра угаси.

*

Поред ових примера које сам изнела, има их безбројно који дају доказа да су прилике очвршћале српску жену и да ће она моћи да прими борбу, коју јој намеће модерни живот.

Надати је се да ће српска, хрватска и словеначка жена, удруживши своје најбоље квалитете, радити с достојанством које им доликују на прогресу жене, државе и човечанства и да ће будућност бити исто тако лепа, као што је прошлост била тужна.

Делфа Ив. Иванића

ИЗЛОЖБА

Још прошле године, на првој конференцији М. Ж. А. у Букурешту, решено је да се, приликом конференције М. Ж. А. у Београду, приреди и изложба женских рукстворина у циљу што бољег узајамног познавања и зближења. Та изложба је приређена у Дому Ученица Средњих Школа, у једној од најстаријих женских установа.

Свака земља имала је по једно одељење у коме је изложила све што је најлепше и најкарактеристичније од ручних радова жена. Ту је било много прекрасних националних мотива разнога веза и чипака, а било је много елегантних и модерних ствари. Све је то било скупљено и изложено са много укуса и разумевања, да је сваки посетилац морао отићи са изложбе задивљен.

Поред изложбе ручних радова наша земља имала је и изложбу уметничких и литерарних творевина наших жена. У великој сали налазила се сликарска изложба. То је прва женска изложба ове врсте која је дала врло добар резултат и показала да су и наше жене у стању да се такмиче на пољу уметности са мушкарцима.

Али најинтересантија изложба била је наших књижевника жена. Цела соба била је пуна књига које су жене написале, пуна слика културних и просветних установа које су жене створиле, које жене воде и одржавају. Ту су били изложени и женски часописи. У тој соби били су брижљиво изложени интелектуални радови наших Српкиња, Хрватица и Словенкиња. То је био нека врста ревија наших интелектуалки.

Отварању изложбе присуствовало је Њ. В. Краљица Марија, неки чланови владе и дипломатски представници М. Ж. А.

ГОВОР Г-ЋЕ КАНТАКУЗЕН, ПРЕДСЕДНИЦЕ М.Ж.А. ПРИЛИКОМ ОТВАРАЊА ИЗЛОЖБЕ

Ваше Величанство,

Организујући изложбу, коју ми данас отварамо, хтеле смо пре свега да покажемо рад жене у свима нашим земљама и да изнесемо све оно, што њене вилинске руке умеју да створе, ради националног опстанка и чувања од сваког страног утицаја.

И у најзабаченијим засеоцима код вас, код нас, у Чехословачкој, у Пољској, у Грчкој, жене љушкајући децу уз мелодије народске, ткале су и везле ове драгоцености које су још и данас најчистији изрази расног генија.

Да би се дубоко поклонили овом хиљадугодишњем напору ми данас прослављамо овде свети рад наших сестара и наших суграђанки. Пошто наше удружење постоји да породицу ојача а не да је уништи, као што неки мисле, наш је циљ да развијамо све одлике које ће жену и мајку направити васпитним бранитељем огњишта и у том правцу ми нисмо могли ништа боље учинити него приредити ову свечаност, посвећену лепоме, у коме се тако дивно огледају специфичне обдарености сваке нације. Наивни дух наших сељанки умео је да у овим рукотворинама оживи све уметничке трезоре сакупљане у души наших народа.

Ми за то поздрављамо са дубоким задовољством ову изложбу жена Мале Антанте, које су знале сјединити своје напоре за јединство наших различитих раса. После борби које смо заједно издржале, после толико трпљења и горчина, најзад је дошао, ево, час триумфа. Са овом изложбом, жена је дала највише од себе својој отаџбини. Ми захваљујемо особито Вашем Величанству да сте овде дошли и нама донели уважење за наш рад.

ГОВОР Г-ЋЕ АНЋЕ Н. ХРИСТИЋ

ПРИЛИКОМ ОТВАРАЊА ИЗЛОЖБЕ М. Ж. А. У БЕОГРАДУ 30-XI-1924

Ваше Величанство,

Госпође и Господо,

Дозволите ми пре свега да поздравим Њ. В. Краљицу, у име Женске Мале Антанте и да заблагодарим Њеном Величанству што је благоизволела почастовати отварање наше изложбе, својим присуством.

У исто време, а у име наших жена, поздрављам, желећи им добродошлицу, представнице савезничких и пријатељских народа: Чехословачког, Румунског, Пољског и Грчког, као и представнице свију крајева наше Краљевине и свију женских организација у Бео-

граду — Њихов састанак овде, данас, је један видан доказ напретка можда лаганог, али сигурног, жене у опште.

Нама женама се често пребацује да много говоримо, али ја ћу се трудити, да бар данас докажем да ми не заслужујемо тај прекор; рећићу вам само са неколико речи шта је била намера организаторки ове изложбе, коју сте вашим присуством почаствовали, — и који су циљеви, које оне желе постићи.

Морам вам прво напоменути да Књегињи Кантакузен дугујемо за првобитну идеју приређивања овакве изложбе, т. ј. једне очигледне манифестације резултата које је жена до сад постигла у својој непрекидној борби на путу прогреса. С тога дугујемо Књегињи Кантакузен — топлу захвалност.

Њен предлог, који смо одмах прихватиле, није се на жалост могао лако остварити онако како бисмо ми то хтеле; скромна материјална средства, којима смо располагале приморала су нас да изложбу сведемо на границе које постоје увек између штети и моћи, т. ј. изложба је само укупан поглед на рад жене у опште. Удаљеност и транспортне тешкоће, узрок су, да су се и секције: Грчка, Пољска, Румунска, и Чехословачка морале ограничити на излагање женских ручних радова, чије су боје и тонови врло карактеристични за те народе, са изузетком пољске секције, која је поред ручних радова, успела да изложи и разне рукотворине њих. занатских женских школа.

Што се тиче наше секције, ма да је она далеко од тога да буде оно што бисмо ми хтеле, ми смо ипак успеле да је мало проширимо, у намери да нашим гостима дамо укупну представу радиности наше жене у интелектуалном, физичком и уметничком погледу.

Потпуну слику те радиности нисмо могли дати, јер би требало месецима, па и годинама организованог и брижљивог рада, па да се прикупе потребни елементи; наш Женски Покрет — већ је предузео овај рад, али треба времена док се постигну видљиви резултати.

Од женских књижевних радова излажемо само један најмањи део и то онај чији су аутори имали могућности и срећу да своја дела публикују. И овде нам краткоћа времена није дозволила да вас упознамо се именима многобројних жена, чији су радови, и ако растурили по разним часописима и другим публикацијама, ипак допринели, не мање, а можда и више од осталих, напретку друштва у опште, а нарочито еманципацији жене.

Остали радови, које излажемо, јасно ће вам показати, какав је био пут посут препрекама, који је жена морала прећи, у најмрачнијем добу свога друштвеног положаја, пре него што је могла само поставити питање признања њених најелементарнијих права.

Па ипак, чак, и у томе времену има жена које су нам оставиле своје списе, и то прво Еуфемија у XIV веку, а затим неколико Дубровчанки у XVI веку; сем њих не треба да заборавимо велике напоре нечујне и непознате, које је наша жена поднела, са дивном истрајношћу, да би се само сачувала наша народна свест, највеће благо нашега народа, које се је хтело угушити.

Трагове те акције јуначке и безимене, налазимо само у нашем народном песништву и у историји, које ни једно, ни друго, немамо могућности да вам прикажемо сада овде.

Ипак моћићете створити себи појам о напретку наших жена, које су, пошто су достигле један почетак ослобођења, почеле да се истичу у књижевности, политици и социалним питањима, па имамо разлога да верујемо да ће у нашем народном уједињењу и оне постићи своју потпуну еманципацију.

И уметност, како сликарство, тако и вајарство, имају такође своје место на изложби; место скромно по броју, али не по вредности изложених радова, као што ћете се и сами уверити.

На послетку, надамо се да ће наши разни везови и други модерни радови, привући вашу пажњу својим нацртима, који носе отисак народне уметности, Срба, Хрвата и Словенаца.

Злоупотребићу ваше стрпљење само још за то да бих вам обратила пажњу на околност, да наша изложба, прва своје врсте, добија нарочиту важност из тога, што је смештена у Дому Ученица Средњих Школа који су подигле и данас дивно одржавају својим истрајним радом, наше жене и чија нам је Управа понудила најсрдачније гостопримство.

Остаје ми још само да топло захвалим представницама пријатељских нам народа Мале Женске Антанте, као и дамама које представљају наше женске организације, — на сарадњи коју су нам пружиле, улажући много труда на прибирању и достављању изложених предмета.

А сада, ако Ваше Величанство хоће да нам учини част и да прегледа сале, изложба је самим тиме отворена.

ПОЗДРАВ ОД РУМУНКИЊА

Телеграм који је г-ђа Кантакузен упутила председници Женског Покрета, г-ђи Лепосави Петковић :

Пленарна седница Н. Ж. С. скупљена да саслуша извештај наше делегације о конференцији поздравља са захвалношћу чланове Југословенских Женских Друштава, захваљујући на топлом пријему. Рад за мир и зближење наших земаља биће плоднији јер ће нас везе дубоког пријатељства од сад везивати.

Захваљујем председништву
Књегиња Кантакузен

НОВА УПРАВА М. Ж. А.

На Београдској конференцији изабрана је нова управа М.Ж.А.

Председница : г-ђа Лепосава Петковић.

Потпредседница : г-ђа А. Кантакузен.

Секретар : г-ђа Даница Влајић — Замбони.

Благајник : г-ђица Милена Атанацковић.

ПРИРОДА И ДЕЦА

ПРВА КЊИГА

Фонда за Издавање Дела Југословенских Женских Књижевника :

20 приповедака за децу од Милице Јанковић са 24 колорисане слике од Милице Чађевић. Књига је на финој хартији, штампана цицero-слогом, са колорисаним корицама. Износи 10 штампаних табака. Цена 20 дин., скупљачима 15% попуста.

Књиге се могу добити у **Администрацији Женског Покрета**, Краља Милана улица број 71.

ЈОГУРТ

ДОСТАВЉА У КУЋЕ СВАКОДНЕВНО

Млекара, Карађорђева улица 24.

Јавити картом.

Претплата на „Женски Покрет“ за 1924. г. износи 50. динара.

Претплату примају наши повереници, а у Београду администратор сваког радног дана у стану уредништва од 3—6 после подне.

Моле се претплатници да достављају на време администрацији сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими на време број, може га тражити у року од месец дана по изласку броја.

Уредништво *Женског Покрета* моли све писце које интересују питања Женског Покрета да му шаљу чланке, реферате и белешке који се односе на та питања. Рукописи треба да буду читко написани, или откуцани машином.

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво *Женског Покрета*, Краља Милана улица број 71.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

- Алексинац -- Зорка Михајловић
Бијељина -- Милева Тодоровић, секретар К. С. С.
Велико Градиште -- Мил. Живковића, предс. Ж. Подр.
Врњци -- Ана Стижа ин
Гиљане -- Љубица Дичић
Гор. Милановац -- Зора Ракићева, учитељица
Загреб -- Адела Милчиновић
Завидовић—Босна -- Десанка Плавшић
Зајечар -- Женска Подружина
Крушевац -- Коло Срп. Сестара
Лазаревац -- Мила Мијушковић
Лесковац -- Женска Подружина
Лесковац -- Евгенија Динић
Лозница -- Дана Б. Ристића, председница Ж. Подруж.
Љубљана -- **Cirila Štebi**
Никшић -- Станица Шаровић, учитељица
Неготин -- Ана Пепић
Обреновац -- Љубица С. Мићић
Пазарић -- Анка Капикул, учитељица
Пожаревац -- Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Пожаревац -- Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
Прилеп -- Боса Јовановић
Свилајнац -- Зора Поповић
Сарајево -- Војислава Јанковић
Сушак -- Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
Сремска Митровица — Мила Стојнић п.председница
Кола Српских Сестара
Ужице -- Цвета М. Поповић
Чачак -- Љубица Ј. Матић, благајник Жен. Подружине
Шабац -- Јованка Ћосић

